

**ТАЪЛИМДА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ МАҚСАДЛИ
ЙЎНАЛТИРИШ САМАРАДОРЛИГИ. ПЕДАГОГИК ИННОВАЦИЯЛАРНИ
АМАЛГА ОШИРИШ ВОСИТА ВА УСУЛЛАРИ**

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.12.76.030>

Имамова Умида Музаффаровна,

Термиз давлат университети мустақил тадқиқотчиси

Аннотация: кўпинча таълим муассасаларида таълим инновацияларини амалга оширишда техник ва таълимий масалалар биринчи ўринга чиқади ва технолог-ўқитувчи ва таълим хизматларининг ўқувчи-истеъмолчисини тайёрлаш менежерлар диққатининг атрофига боради. Айни пайтда, бу икки асосий масаланинг ривожланмаганлиги таълим жараёнига янгиликларни кенг жорий этишига асосий тўсиқ ҳисобланади. Таълим муассасалари ноаниқлик шароитида фаолият кўрсатувчи таълимчилардир, яъни потенциал натижаларнинг эҳтимолини аниқ рақамларда баҳолашнинг иложи бўлмай қолиши мумкин. Бу соҳаларда инновацияларнинг ижтимоий ва психологик-педагогик жиҳатлари ҳақидаги билимлар долзарбдир, чунки уларни менсимаслик энг қимматли янгиликни бузиши ҳам мумкин.

Калит сўзлар: компетентлик, интеграция, модернизация, инновацион технологиялар, педагогик тажриба.

**ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЦЕЛЕВОГО НАПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ
ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАНИИ. СРЕДСТВА И МЕТОДЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
ИННОВАЦИИ**

Имамова Умида Музаффаровна,

исследователь Термезский государственный университет

Аннотация: нередко на первый план при внедрении образовательных инноваций в образовательных учреждениях выходят технические и организационные вопросы, а в поле зрения руководителей попадает подготовка технологов-педагогов и студентов-потребителей образовательных услуг. В то же время неразработанность этих двух основных вопросов является серьезным препятствием для широкого внедрения инноваций в образовательный процесс. Образовательные учреждения — это организации, работающие в условиях неопределенности, а это означает, что может быть невозможно оценить вероятность потенциальных результатов в точных числах. Знание социальных и психолого-педагогических аспектов инновационной деятельности в этих сферах актуально, так как их игнорирование также может привести к срыву самой ценной инновации.

Ключевые слова: компетентность, интеграция, модернизация, инновационные технологии, педагогический опыт.

**EFFECTIVENESS OF TARGETED DIRECTION OF INNOVATIVE
TECHNOLOGIES IN EDUCATION. MEANS AND METHODS OF PEDAGOGICAL
INNOVATION**

Imamova Umida Muzaffarovna,

Termez State University freelance researcher

Abstract. Often, technical and organizational issues come to the forefront in the implementation of educational innovations in educational institutions, and the training of technologists-teachers and student-consumers of educational services comes to the attention

of managers. At the same time, the lack of development of these two main issues is a major obstacle to the widespread introduction of innovations in the educational process. Educational institutions are organizations operating in conditions of uncertainty, which means that it may not be possible to estimate the probability of potential outcomes in exact numbers. Knowledge of the social and psychological-pedagogical aspects of innovation in these areas is relevant, as ignoring them can also disrupt the most valuable innovation.

Keywords: competence, integration, modernization, innovative technologies, pedagogical experience.

Кириш. Инновация – фаолиятнинг турли соҳаларида, шунингдек, ишлаб чиқариш таълим ва саноатда янги ўзгаришларни киритиш жараёни. Бундай ўзгаришларнинг натижаси янгиликдир. Ҳар қандай янгилик муқаррар бўлиб, улар жамиятдаги ўзгаришлар ва ривожланишининг мантиқи билан ҳосил қилинади. Инновацияларнинг моҳияти-янги натижаларга эришиш, уларни олиш воситалари ва усуллари, анъанавий фаолиятнинг қолоқ ёки мунтазам элементларини енгилтириш. Миллий иқтисодийнинг барча тармоқларидаги корхона ва ташкилотларнинг (шу жумладан, таълим) бозор муносабатларига ўтиши ҳукумат қароридан келиб чиққан глобал янгилик сифатида ушбу барча қарама-қаршилиқлар гуруҳларини янада кучайтирди, аммо энг оғрикли ҳолат-бу ходимларнинг онгини қайта қуриш зарурати.

Анъанавий равишда, инновациялар ташкилот ёки жамият ҳаётида мутлақо ижобий воқеа сифатида қаралади: тарихий ва соф қундалиқ тажриба бу ишдан узоқ эканлигини кўрсатади. Барча янгиликлар одамлар учун яхши бўлмаслиги мумкин, ҳатто уларнинг мақсади яхши бўлса ҳам. Юқоридагилардан келиб чиқиб, янгиликларни амалга оширишда психологик-педагогик омилларнинг ўрни аниқ. Инновацияларнинг ташаббускорлари (новаторлари, ташкилотчилари) инновациядаги тўсиқларни энг кам йўқотишлар билан бартараф этиш учун инновацияларни психологик қўллаб-қувватлашлари лозим.

Методлар Адабиётларида инновацияларнинг турлари бўйича жуда кўп таснифларини топишимиз мумкин. Биз таълим соҳасида осонлик билан прогноз қилинган таснифига эътибор қаратамиз. Техник ва технологик (янги ишлаб чиқариш воситалари ва янги технологиялар); ташкилотлар ходимлари бу янгиликлардан салбий натижалар кутишмайди; Ташкилий-бошқарув (янги ташкилий тузилмалар ва жамоани бошқариш усуллари, бошқарув қарорларини ишлаб чиқиш ва уларнинг бажарилишини назорат қилиш); Ижтимоий-иқтисодий (янги моддий рағбатлантириш, иш ҳақи тизимлари).

Бу рўйхатга ўзимиздан яна иккита турни қўшамиз: ҳуқуқий (меҳнат ва иқтисодий қонунчиликдаги ўзгаришлар, янги қонунларнинг пайдо бўлиши, масалан, интеллектуал мулкни ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонун); педагогик (таълим ва тарбиянинг янги методлари, моделлари ва шакллари, янги давлат органларини яратиш).

Инновацияларнинг охириги тўрт тури ходимлар орасида салбий реакцияга олиб келади ва бу тушунарли: одамларнинг хатти-ҳаракатларида самарали ўзгаришларга эришиш энг қийин, чунки барқарорлик, соғлом консерватизм ва ҳаёт ва префоссионал стереотипларнинг мавжудлиги барчамизни эҳтиёткор бўлишга ва қўрқувга мойил бўлишга ундайди.

Муаммо провайдер, новатор, ташаббускор, тузувчи, эксперт, ишлаб чиқарувчи, ташкилотчи, фойдаланувчи: ҳар қандай турдаги инновациялар бир рол ўрнини олиши керак кимга ҳар бир ташкилотнинг қўллаб-қувватлашлари, манфаатларини таъсир қилади. Бу ролли позициялар мажмуи инновацияларнинг мазмуни ва қўламага боғлиқ бўлиб, бир кишида ишлаб чиқаришда камдан-кам топилади. Икки мажбурий позиция мавжуд: ташкилотчи ва фойдаланувчи. Таълимда эса кўп позициялар кўпинча ўқитувчи-новаторнинг бир шахсига тўғри келади.

Мухокама. Кўпинча, инновацион позиция ва ходимнинг функционал жойи бир-бирига мос келмаслиги мумкин. Одатда, олимлар таъкидлаганидек, инновацион жараённинг ташаббускори ва амалга оширувчиси ташкилот раҳбари бўлиши керак ва унинг хатти – ҳаракати инновацион хулқ-атвор стандартларини акс эттириши керак-етакчилик, тадбиркорлик, ижодий ва истеъдодли одамларга ҳаракат эркинлигини бериш истаги, ташаббускорларни қўллаб-қувватлаш. Менежернинг инновацион хулқ-атворида энг асосийси-ходимлардаги новаторларнинг мотивациясини ривожлантиришдир.

Замонавий таълим макони педагогик жараёнларнинг икки туридан иборат – инновацион ва анъанавий. Педагогик инновация – назарий асосланган, мақсадга мувофиқ ва амалиётга йўналтирилган янгилик бўлиб, у уч даражада: макро-даража, мезо-даража ва микро даражада амалга оширилади. Макро даражада инновациялар бутун таълим тизимидаги ўзгаришларга таъсир кўрсатади ва унинг парадигмасининг ўзгаришига олиб келади. Мезо-даражада янгиликлар минтақанинг таълим муҳитида, аниқ таълим муассасаларида ўзгаришларга қаратилган. Мезо даражасида биз асосан янги концептуал ёндашувлар асосида янги таълим муассасаларини яратиш ҳақида гапирамиз. Бугунги кунда Ўзбекистонда таълим муассасаларининг тўрт тури мавжуд: элита, оппортунистик, экспериментал ва анъанавий . Микро даражада инновациялар алоҳида курс ва курслар блоки учун янги контент яратишга қаратилган (масалан, экологик ёки гуманитар); ёки таълим жараёнини қуришнинг янги усулларини ишлаб чиқиш; янги технологиялар, янги шакл ва ўқитиш усулларини ишлаб чиқиш.

Бизнинг кузатишларимизга кўра, университет амалиётида таълим янгиликларини жорий этишга асосий тўсиқ-бу педагог кадрларнинг сифати, профессионализм даражасидир. Масалан, янги педагогик технологиялар университет ўқитувчисидан (ўз фани бўйича касбий компетентликдан ташқари) педагогик маҳоратга эга бўлишни талаб қилади.

Таълим технологияларини ишлаб чиқиш ўқитувчидан талаб қиладиган янги педагогик билим ва кўникмалар рўйхати қуйидагилардан иборат: таълим тарбия мақсадларига ташхис қўйиш қобилияти; мавзу ва унинг илмий асосларини чуқурроқ, тизимли билиш; ўқув материални индуктив тақдимотдан битта дарс эмас, балки бутун мавзунини индуктив-дедуктив муаммо тақдимотининг мантикига қайта тузиш қобилияти; таълим жараёнида бўлажак мутахассиснинг касбий фаолиятини моделлаштири олиш (унинг мақсадлари, мазмуни, ўқитиш шакллари, усуллари ва воситаларида); талабаларнинг семинар, ишбилармонлик ўйини, мия бўрони ва бошқаларга тайёргарлик кўриш бўйича мустақил ишларини ташкил эта олиш; фаол ўқитиш методларини раво қила олиш; қулай психологик иқлимни таъминлаш қобилияти, ўқитувчи ва ўқувчининг ҳамкорлиги.

Ижтимоий психологлар одамларни янгиликка бўлган муносабатига кўра қуйидаги турларга ажратадилар. Инноваторлар-ишлаб чиқариш ва бошқарувни такомиллаштириш имкониятларини доимий изланиши билан ажралиб турадиган кишилар; технологик, ташкилий ва бошқа янгиликларни ишлаб чиқадиладар, ташаббускор таклифлар киритадилар ва уларни амалга оширишга эришадилар.

Инновацияларга психологик тўсиқлар. Психологик тўсиқ-янгилик оқибатида салбий ижтимоий-психологик ҳолатларни яширган ёки аниқ ифода этган ходимнинг ҳаракатлари, кутишлари ва ҳиссий кечинмалари мажмуи. Намоён бўлиш шаклларида кўра психологик тўсиқларни пассив, фаол ва ўта (очиқ саботаж) га бўлиш мумкин. Психологик тўсиқ ривожланаётган шахсдир, чунки унинг параметрлари (қаршиликнинг табиати ва шакллари) инновацияларнинг турли босқичларида ўзгаради, ташкилот турига боғлиқ ва турли тоифадаги ходимлар учун фарқ қилади.

Натижа Кўриб турганимиздек, ўқитувчилар асосан янгиликлардан кўрқишади, чунки улар ишни жадаллаштиришга ва қайта тайёрлаш заруриятига олиб келади; улар

аҳамиятини камайтириши ва таълим жараёнида асосий ролини ўзгартириши мумкин; ўқитувчи фаолиятида импровизация ва ижодкорликни чеклайди. Инновацияларни рад тишнинг ижтимоий сабаблари қаторида ўқитувчилар:

- одатдаги ижтимоий алоқаларни сақлаб қолиш истаги ва, бинобарин, уларнинг мақоми (40%);
- янгилик функционал вазифаларини ўзгартириш ва иш мамнуният камайтириш, деб кўркаман (30%);
- шахсий иштирокнинг заифлиги ва инновацияларни амалга оширишдаги ролининг аҳамиятсизлигидан норозилик (20%);
- инновацияларнинг жамиятга эмас, балки ходимга эмас, ташкилотга фойдали эканлигига ишонч (5%).

Инновацион фаолиятга аксиологик ёндашув уни ўқитувчи кадриятлари нуқтаи назаридан очиб беради. Ўқитувчи инновацияни ўзлаштириш жараёнида умуминсоний маданий-педагогик кадриятларни ўз-ўзини англашнинг ривожланиш даражаси ва ички дунёсининг чуқурлиги унга имкон берадиган даражада топширади. Касбий онг ички асосга эга бўлиб, у ўқитувчига таълим-тарбия жараёнига янгилик киритиш ҳақида ўз-ўзини аниқлашга имкон беради.

Инновацион фаолият модели хорижий педагогик инновацияларда яратилган ижтимоий ҳамкорлик модели асосида ишлаб чиқилиши лозим. Ушбу икки манбанинг комбинацияси Л. С. Подймовага ўқитувчининг инновацион фаолиятининг бундай моделини таклиф қилиш имконини берди, унда инновацион жараённинг барча элементлари учун ижтимоий ходиса сифатида жой бор эди.

Кенг маънода ўрганиш-цивилизация томонидан тўпланган ижтимоий тажрибанинг инсон томонидан ўзлаштирилиши. Ёшларни фаол касбий фаолиятга тайёрлаш жамиятнинг долзарб эҳтиёжидан келиб чиқади. Касбий тайёргарлик давлат ва жамиятнинг яхши малакали мутахассисларга бўлган эҳтиёжлари билан шартланган. Давлат мутахассислар тайёрлаш учун ижтимоий буюртмани шакллантиради ва уларга қўйиладиган талабларни белгилайди. Бу талаблар ўқув жараёнида амалга оширилади.

Ижтимоий даража тарбиянинг мақсадлари, мазмуни, ташкил этилиши ва методологиясини белгилловчи ижтимоий тараққиётнинг энг умумий қонуниятлари ва механизмларини ўз ичига олади. Педагогик қолиплар ўқитувчининг тегишли билим, кўникмаларни эгаллаш, уларнинг касбий муҳим сифатларини шакллантириш учун ўқитувчи ва ўқувчиларнинг биргаликдаги фаолиятининг икки томонлама фаол жараёни сифатида ўрганиш структурасини акс эттиради. Индивидуал даражада ўқувчининг ривожланиш қолиплари намоён бўлиб, у макро-хусусиятларга эга бўлган яхлит ходиса – шахс, иш предмети, сифатида намоён бўлади.

Замонавий касбий иш мураккаб ва кўп қиррали. Уни муваффақиятли амалга ошириш учун техника ва уни қўллаш усулларини чуқур билиш, мустаҳкам амалий кўникма ва малакалар ҳамда интеллектуал, иродавий ва жисмоний ва бошқа сифатларни ривожлантириш талаб этилади. Ишнинг асосий таркибий қисми касбий фаолиятдир. Ўқувчиларни ўқитиш учун ажратилган қисқа вақтни ҳисобга олган ҳолда, уларни ўқитиш жараёни бир томондан, шиддатли ва динамик бўлиши, иккинчи томондан эса – инсон психикасининг фаолият қонуниятларини ҳисобга олиши ва ўқувчиларнинг билиш имкониятларига мос келиши керак. Ўқув жараёнидаги фаолият ўқув-билув хусусиятига эга. Шунинг учун умуман ўқитиш самарадорлиги кўп жиҳатдан ўқитувчиларнинг ўқув-билув фаолиятининг асосий қонуниятларига мувофиқ ўқув жараёнини ташкил қила олиш қобилияти билан белгиланади. Уларни кўриб чиқиш билан ўқитишнинг турли педагогик (дидактик) тушунчалари ҳам ишлаб чиқилади.

Хулоса ва таклифлар. Барча педагогик тушунчалар, уларнинг мазмуни ва

йўналишидан қаттиқ назар, ўқитишнинг пировард мақсадини муваффақиятли амалий фаолият учун зарур бўлган билимлар ва амалий тайёрлик тизимини ўзлаштириш сифатида белгилайди. Шунинг учун унга асосий тарбия тушунчаларининг моҳияти, мазмуни ва хусусиятларини билиш, уларнинг кучли ва заиф томонларини кўра билиш ва буни ҳисобга олган ҳолда ўқув жараёнини ташкил этиш жуда муҳимдир. Муайян тарбия тушунчасининг асосий қоидаларига амал қилган ҳолда ўқитувчи ўз фаолиятини ва талабаларнинг ўқув материални ўзлаштириш фаолиятини режалаштиради. Шу билан бирга ўқитишнинг энг самарали шакл, восита ва усулларидан фойдаланади. Машқ натижаларини мунтазам кузатиб бориш ва таҳлил қилиш ўқитувчи фаолиятида ҳам, тарбияланувчилар фаолиятида ҳам зарур тузатишларни тезкорлик билан амалга ошириш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Джусупов М. Лингводидактика и методика в полинаучной системе языкового образования// Русский язык за рубежом. –М., 2009. – 230 с.
2. Жалолов Ж.Ж. Чет тил ўқитиш методикаси. –Т.: Ўқитувчи, 2012. – 320 б.
3. Зимняя И.А. Лингвopsихология речевой деятельностью. –М.: МПСИ, “МОДЭК”, 2001. – 432 с.
4. Крупченко А.К., Кузнецов А.Н. Основы профессиональной лингводидактики: Монография. –М.: АПКППРО, 2015. –232 с.
5. Леонтьев А.А. Язык, речь и речевая деятельность. –М.: Красанд, 2010. – 216 с.
6. Махкамова Г.Т. Идея прогрессивизма в обучении языку специальности: илмий-амалий конф. материал. –Т., 2009. –150 с.
7. Образцов П. И. Методология, методы и методика педагогического исследования: учебное пособие. – Орел, 2016. –134 с.
8. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. –М.: Академия, 2002. –272 с.
9. Тухтасинов И.М. Развитие профессиональной компетенции на основе эквивалентности при подготовке переводчиков. Дис. док. пед. наук (DSc). – Ташкент, 2018. – 203 с.